

ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА: ПОГЛЯДИ АМЕРИКАНСЬКИХ НАУКОВЦІВ

Постановка проблеми. Полікультурна освіта як складне, багатоаспектне поняття, яке поєднує різноманітні підходи до вирішення проблем, пов'язаних з культурною неоднорідністю суспільства, викликає значний інтерес у широкого кола сучасних науковців: від освітян до юристів. Це зумовлено, в першу чергу, гострими конфліктними напруженнями, що спостерігаються між націями, етнічними, конфесійними та іншими спільнотами як в окремих державах, так і на глобальному рівні. Особливо потужні та ґрунтовні дослідження ідей полікультурної освіти здійснюються у Сполучених Штатах Америки – суспільстві культурного, етнічного, расового і релігійного розмаїття.

Полікультурна освіта стала постійною частиною освітнього процесу у США з огляду на три важливі причини: соціальна структура американського суспільства, вплив культури та етнічної приналежності на розвиток людської особистості й умови ефективного навчання. Ці причини пояснюють не лише потребу в полікультурній освіті, але також і те, на чому потрібно робити акцент та як необхідно навчати. Кожна причина відіграє важливу, особливу роль у встановленні параметрів і напрямків полікультурної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження загальних тенденцій полікультурної освіти у Сполучених Штатах Америки зробили О. Гаганова, О. Джуринський, Г. Дмитрієв, З. Малькова та ін. Також заслуговують на увагу праці, в яких аналізуються концепції полікультурної освіти, розроблені американськими науковцями (М. Воловікова, С. Наушабаєва та ін.).

У США загальні підходи до полікультурної освіти, її реформування ґрунтовно проаналізовані у працях С. Бенкса (S. Banks), Д. Бекелмана (D. Beukelman), С. Шоффі (S. Chaffee) С. Девіса (S. Davis), С. Фрідмана (S. Friedman), Р. Гарсії (R. Garcia), Х. Грубера (X. Gruber), А. Маслоу (A. Maslow), А. Мілсома (A. Milsom), С. Муна (S. Moon), Е. Половея (E. Polloway), А. Семуеля (A. Samuel) та ін.

У своїй статті ми ставимо за **мету** проаналізувати феномен полікультурної освіти, зупинившись, зокрема, на різних підходах до визначення цього терміна американськими науковцями, факторах актуалізації проблеми полікультурної освіти у сучасному суспільстві США.

Виклад основного матеріалу. Обов'язкове здійснення полікультурної освіти у США не передбачене законами ні на федеральному рівні, ні на рівні штатів. Проте з середини 50-х років ХХ століття федеральний уряд, а також керівництво деяких штатів прийняли ряд законодавчих актів, що сприяли розвитку теоретичних та прикладних досліджень у сфері полікультурної освіти та використанню її в практиці американської школи.

У середині 60-х років ХХ століття в американській літературі почали зустрічатися терміни “освіта етнічної меншості”, “етнічна освіта” і, подекуди, “полікультурна освіта”. Проте до початку 70-х років поняття “етнічне навчання”, “етнічна освіта” і “полікультурна освіта” набули популярності та стали прийнятною термінологією, посиляючись на включення етнічного змісту в наявні шкільні навчальні плани.

Найбільш вагомою на той час публікацією про етнічне навчання та етнічну освіту була стаття Джеймса Бенкса “Імперативи етнічної освіти”, яка була опублікована у січні 1972 року в “Phi Delta Kappan”. Автори, які долучилися до підготовки цієї праці, використали міріад термінів, що в основному стосувалися навчання етнічних груп у США [1].

Джека Фобса можна вважати одним з перших, хто вжив термін “полікультурна освіта”. Його дослідження під назвою “Освіта тих, хто відрізняється культурою: полікультурний підхід”, надрукована у 1969 році,

розцінюється як один з найбільш вагомих внесків у розвиток цього поняття [2].

Проведене дослідження підтверджує існування різноманітних дефініцій поняття “полікультурна освіта”, які пропонуються американськими дослідниками. Тому закономірно, що всі вони мають різні погляди при обговоренні етнічного розмаїття та культурного плюралізму.

У 1969 році Асоціація з контролю і розвитку навчального плану (Association for Supervision and Curriculum Development) почала звертатися до поліетнічної освіти. Але лише через кілька років визнання цією асоціацією культурного плюралізму було визначено як “полікультурна освіта”. Була запропонована така інтерпретація терміну: “... це гуманістична концепція, що базується на поширенні культурного розмаїття, прав людини, соціальної справедливості та альтернативі вибору способу життя всіма людьми. Вона є обов’язковою для якісної освіти і включає навчальний план та адміністративні зусилля, щоб допомогти учням скористатися якомога більшою кількістю моделей, альтернатив і можливостей з усього спектра наших культур. Така освіта дозволяє індивідуальний розвиток у межах будь-якої культури. Кожна особистість одночасно усвідомлює, що певна група (етнічна, культурна, соціальна і расова) існує автономно як частина взаємозв’язаної та взаємозалежної соціальної спільноти. Таким чином, індивід заохочується розвивати соціальні вміння, які дозволять співіснувати з іншими культурними групами” [9].

Американські науковці розцінюють цю дефініцію як найбільш повну. Наступне твердження, що стосується пояснення цього терміна, свідчить про аналогію з визначенням, яке пропонується Американською асоціацією коледжів з підготовки вчителів (American Association for Colleges of Teacher Education), щодо контингенту, якого це стосується: “Якщо полікультурна освіта має досягати своїх цілей, концепти, які становлять її основу, повинні наповнювати освітній досвід учнів” [3].

У 1972 році Американська асоціація коледжів з підготовки вчителів через свою новостворену Комісію з полікультурної освіти (Commission on Multicultural Education) прийняла формулювання полікультурної освіти, яке лягло в основу для роботи у сфері педагогічної освіти. Воно полягало в наступному: “Полікультурна освіта – це освіта, чиєю цінністю є плюралізм культур. Вона орієнтує школи на культурне збагачення всіх дітей і підлітків, на розроблення програм зі збереження й розширення культурного плюралізму; визнає розходження в культурі як факт життя американського суспільства, підтверджуючи, що культурна багатоманітність є цінним ресурсом, який варто зберігати й примножувати; ґрунтується на знанні й розумінні відмінностей у культурі. Важливішим тут є визнання відмінностей у культурі різних людей, а ефективна навчально-виховна програма робить рівність культур реальною” [3].

Неважко помітити, що ця концепція охоплює всіх дітей і звернена до культурних відмінностей, а не лише до етнічного змісту. Як далі зазначається у формулюванні, вона включає заохочення полікультуралізму, полілінгвізму і полідіалектизму. Таким чином підтримується білінгвізм.

Такі науковці, як Д. Голлнік та Ф. Чінн стверджують, що полікультурна освіта повинна бути концептуалізована таким чином, щоб враховувати етнічні, соціальні, вікові, статеві, мовні, расові відмінності, а також особливості людей з фізичними та розумовими відхиленнями [8]. Цей підхід може бути проілюстрований трициклічною моделлю, яка містить центр або ядро, внутрішнє коло і зовнішнє коло. Концепції, які становлять цю модель, є прийнятними не лише для Сполучених Штатів Америки, але й для будь-якої країни в світі.

Центральне коло в моделі презентує поліетнічну освіту і стосується змісту етнічного навчання. Можна сказати, що воно включає історичні, економічні, політичні, соціальні і психологічні перспективи та певні етнічні групи. З розвитком нації воно також може стосуватись усіх етнічних груп, представлених у всьому суспільстві певної країни.

Внутрішнє коло має справу з полікультурною освітою і презентує культурні групи у США. Це поле включає взаємодію та реакції між і серед етнічних та культурних груп. За цією концепцією, більша культурна група у США знаходиться під впливом етнічних груп, які колективно становлять чисельнішу культурну групу. Реакції та взаємодії у більшій групі частково визначаються рівнем, на якому етнічний досвід демонструється індивідуальними етнічними групами. Наприклад, жіночі та релігійні групи не сприймаються як етнічні групи, але можуть розцінюватись як культурні. Вивчення жіночих та релігійних груп так само, як і інших культурних груп, можна краще зрозуміти, якщо аналізується етнічний компонент. Етнічність – це суттєва частина того, що становить ширшу сферу культури.

Зовнішнє коло показує третій вимір і полягає в міжнародній освіті – вивченні культури інших країн. Таким чином, часто міжнародна культура опановується в школах під час вивчення дисциплін полікультурного спрямування. Міжнародна освіта не стає полікультурною освітою, доки певні аспекти, що дають знання про країну, не входять до стилів поведінки чи життя етнічних груп, які живуть у США, але предки яких є вихідцями з тієї країни, що вивчається. Іншими словами, має бути встановлений місток на зразок того, що в минулому поєднав Європейські та англо-саксонські культури в цій країні. З цієї точки зору, є можливим втілювати в життя поліетнічну освіту без полікультурної, але остання не може бути зреалізована без включення поліетнічного компоненту. Міжнародна освіта не може бути ні полікультурною, ні поліетнічною, доки не встановляться такі зв'язки.

Ідеї полікультурної освіти набули особливого розвитку у Сполучених Штатах Америки в другій половині ХХ століття перш за все як прагматична реакція американського суспільства на вимоги учасників соціальних рухів покласти кінець расизму, дискримінації, нерівності в правах, етнічному та іншому видам насилля. Ці заворушення призвели до важливих позитивних змін у соціальному житті американців, але одна з основних полягала у розкріпаченні індивіда, усвідомленні ним своєї значущості не лише в

особистому, а й у більш широкому, загальнонаціональному масштабі і, відповідно, у зростанні його прагнення бути визнаним іншими членами суспільства перш за все як особистість з усіма її індивідуальними рисами, проявами, інтересами, орієнтаціями, яка має всі права і можливості для повної, багатогранної та багатопланової самореалізації [4].

Однією з найбільш відмінних і суттєвих рис США є те, яким чином їх розмаїття перетворилось в унікальну культуру, що є поєднанням елементів багатьох культур. Етнічний і культурний плюралізм має вплив на всі аспекти американської історії, життя та культури. Жодна суттєва подія в історичному та сучасному розвитку країни не відбувалася без етнічного впливу. Це також відчутно в науці і техніці, економіці і політиці, мистецтві і літературі, бізнесі і промисловості, розвагах і відпочинку, популярній культурі. Якщо одна з початкових функцій навчання – передати соціокультурну спадщину нації її молодим громадянам, то освітня система повинна включити полікультуралізм як постійний і звичний компонент програм та методів [7].

Етнічне розмаїття населення в США, яке продовжує зростати, робить полікультурну освіту імперативом для всіх учнів, особливо якщо освіта повинна відповідати особистісним та соціальним потребам, культурі. Демографічні дослідження щодо розподілу населення американських громадян вказують, що іспанці та афроамериканці становлять найвищий відсоток приросту населення.

Інша особливість американського суспільства, яка підкреслює важливість полікультурної освіти, полягає у його всезростаючій участі в глобалізаційних процесах і зміщенні рівноваги міжнародної влади. Це вимагає від американських громадян різного роду взаємодії з іншими народами в межах країни і за кордоном. Успішна взаємодія потребує використання знань про культурне розмаїття в межах глобального контексту. Наприклад, успіх американської міжнародної дипломатії все більше залежить від знання і принципів культурного плюралізму. Полікультурна освіта здатна

створити основу для ефективної, успішної дипломатії у глобальному контексті [6].

У загальному в американській полікультурній освіті сформувались два основні напрямки: радикальний, прихильники якого підкреслюють важливе значення етнічних, культурних особливостей у житті особистості, та помірний, що не заперечує існування єдиної національної культури і ставить за мету створення “мозаїки” расових та етнічних груп у складі єдиного цілого.

Одним із провідних експертів у галузі полікультурної освіти, знаним у світі, є американський учений, автор багатьох монографій, посібників і статей Джеймс Бенкс (J. Banks) – директор Центру полікультурної освіти в університеті штату Вашингтон. В основу розробленої ним концепції полікультурної освіти покладено розуміння культури і тієї ролі, яку етнічна приналежність відіграє в американському суспільстві, що складається з багатьох етнічних груп, які виступають носіями унікальних культурних характеристик, що не стали всезагальним надбанням.

Майже кожний американець живе в рамках універсальної американської культури і суспільства, так само як і в рамках своєї етнічної культури та групи. Дж. Бенкс підкреслює, що основна мета полікультурної освіти, яка впливає з ролі етнічного фактору в американському суспільстві, полягає в тому, щоб допомогти підростаючим поколінням розвивати міжкультурну компетенцію [1].

Американська освіта завжди сприяла вдосконаленню окремої особистості та пристосуванню її до нових умов життя у полікультурному середовищі. Її сучасні тенденції, особливості та різноманітність на всіх рівнях пов’язані з американською культурою, вплив якої на освітній процес досить значний.

Американська ідея рівних можливостей починається з можливостей в освіті, незважаючи на соціальну диференціацію, національне походження, приналежність до певної расової, релігійної або етнічної групи. Освіта також

традиційно слугує згуртуванню людей різного соціально-культурного рівня.

Як зазначають американські дослідники, щоб забезпечити полікультурне виховання у повному обсязі, необхідно зробити фундаментальні зміни в концепції та організації освітнього процесу. Ці зміни вимагають модифікації освітньої системи, яка була монокультурно орієнтованою, базувалась на культурних нормах середнього класу. Таким чином, керуючись запропонованими визначеннями, більшість прихильників полікультурності пропонують таку концепцію: багатокультурність вимагає одночасних змін на всіх рівнях навчання. Ці зміни повинні бути неспішними, довготривалими і, що найбільш важливо, всебічними. Метою полікультурної освіти має бути: допомога учням усвідомити свою належність до певної культури та розвинути розуміння і сприйняття інших культур; спонукання дітей до участі в житті різноманітних культурних груп відповідно до їхнього вибору; сприяння школярам якомога повніше реалізувати свій індивідуальний людський потенціал [5, с. 25–26]. А основні принципи полягають у тому, що: 1) полікультурна освіта – це процес; 2) полікультурну освіту необхідно розпочинати з усвідомлення учнями своєї етнічної приналежності; 3) полікультурний підхід повинен бути обов'язковим та всеохоплюючим; 4) полікультурна освіта пов'язана з конкретним суспільством; 5) до процесу полікультурної освіти мають залучатися всі члени шкільного товариства; 6) потреба та обов'язковість спеціальної підготовки педагогів, батьків і лідерів етнічних об'єднань до реалізації ідей полікультурної освіти; 7) полікультурна освіта не повинна обмежуватися певними часовими рамками; 8) ідеї полікультурності мають бути інтегрованими в зміст шкільної освіти [5, с. 9–10].

Дослідник Дж. Бенкс аналізує чотири моделі змісту національної освіти і відповідні їм парадигми полікультурної освіти підрастаючого покоління:

1. Модель “А”. У сучасній американській школі більшість академічних курсів містять навчальний матеріал, що відображає точку зору лише

англійських чи американських науковців.

2. Модель “В” полягає в тому, що в основу змісту навчання, який все ж залишається англо-американським, покладені елементи принципу полікультурності: його доповнено курсами вивчення історії і культури афроамериканців, американців мексиканського походження та спеціальними темами й уроками, присвяченими різним етнічним групам.

3. Модель “С”, як зазначає Дж. Бенкс, є більш перспективною, так як передбачає вивчення американської та світової історії, соціальних подій з точки зору різних етнічних груп.

4. Модель “D” виступає кінцевою метою реформування змісту освіти і дає широкі можливості для поєднання полікультурної освіти з глобальною. Учні знайомляться з історією та сучасним станом розвитку в багатонаціональній перспективі з позицій етнічних груп, що проживають в інших країнах [5].

Як стверджує Дж. Бенкс, полікультурна освіта досягає цілей лише тоді, коли етнічне розмаїття постійно враховується у діяльності школи, коли атмосфера навчального закладу пронизана духом плюралізму, починаючи від доступу до матеріалів, які містять об’єктивну інформацію з історії і культури етнічних груп, закінчуючи оформленням класних кімнат.

Згідно з концепцією науковця, у школах повинні функціонувати спеціальні програми підготовки та вдосконалення вчителів. Такі програми можуть допомогти педагогам з’ясувати та проаналізувати їхнє ставлення до власної та інших етнічних груп, отримати знання про них; розвинути професійні вміння, необхідні для відбору змісту, створення навчального матеріалу і викладання в умовах полікультурного шкільного середовища.

Висновки. Отже, концепції полікультурної освіти та погляди, які на них базуються, окреслюють обсяг, рівні та межі цього поняття. Полікультуралісти реально оцінюють розмаїття і погоджуються, що специфічний зміст, структура і методи, які використовуються з метою досягнення полікультурної освіти, різняться залежно від ситуації. Вони

також стверджують, що полікультурна освіта має значення для прийняття рішень, які торкнуться дій на всіх рівнях освіти, включаючи навчання, адміністрацію, управління, консультування, укладання програм, оцінку виконання роботи і шкільний клімат. Таким чином, кожен, хто задіяний у цьому процесі, повинен відігравати активну роль у здійсненні полікультурної освіти. Дії на рівні школи з метою прийняття полікультурної освіти повинні враховувати расу, мову, етнічність, звички і традиції етнічних груп у всьому глобальному суспільстві.

Список літератури

1. Бенкс Э. Д. Проблемы поликультурного образования в американской педагогике / Э. Д. Бенкс // Педагогика. – 1993. – № 1. – С. 104–109.
2. Бойченко В. В. Полікультурне виховання молодших школярів у навчально-виховному процесі школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / В. В. Бойченко. – Умань, 2006. – 198 с.
3. American Council of Colleges for Teacher Education [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.aacte.org>
4. Baker C. Foundations of bilingual education and bilingualism. Multilingual matters / C. Baker. – Clevedon, 2006. – 492 p.
5. Banks J. A. Multicultural education characteristics and goals // J. A. Banks, A. M. Banks // Multicultural education : Issues and perspectives. – Boston : Allyn and Bacon, 1989. – P. 25–28.
6. Bennet Ch. I. Comprehensive multicultural education / Ch. I. Bennet. – Needham Heights : Allyn and Bacon, 1986. – 323 p.
7. Gay G. The relationship between multicultural and democratic education / G. Gay // The Social Studies. – 1997. – P. 5–11.
8. Gollnick D. M., Chinn P. C. Multicultural education for exceptional children [Electronic resource] / D. M. Gollnick, P. C. Chinn. – Mode of access: <http://www.ericdigests.org/pre-9220/exceptional.htm>
9. National Center for Research on Cultural Diversity and Second Language Learning (1999-07). Two-way bilingual education programs in practice : A national and local perspective. Center for Applied Linguistics. – 2009. – 26 June.

SUMMARY

Iryna Biletska

(Uman)

Multicultural education: ideas of American scientists

The article is devoted to the general tendencies of multicultural education functioning in the USA. The author analyzes different approaches to the definition of the term “multicultural education” which are the most used in American pedagogical literature. The factors of multicultural education actualization in modern American society are mentioned.

Key words: multicultural education, concept, ethnic diversity, American society.